Acc. No. 3278

ఆంధ్ర సంస్థానములు : సాహిత్యపోషణము

(సాహిత్య అకాడమీ బహుమతినందిన రచనము)

డా. తూమాటి దోణప్ప, ఎం. ఏ., పిఎచ్. డి.

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్

పిఠాపురము

ప్రవేశిక

రాజమంద్రి సర్కారులో కాకినాడ, ప్రోలునాడు, సెలపాక పరగణాలతోఁ గూడిన పిఠాపురిసంస్థానము చాల ప్రాచీనతను, ప్రాధాన్యమును గలిగి యుండినది. సంస్థానమంతయు పిఠాపురము, సామర్లకోట, కరప, మల్లవరము, పలివెల, కడియము అను ఆఱు తాణాలు. అనంతరకాలమునందు ఇతర సంస్థానాధీశులనుండి అనంతవరము, పోలవరము, ఏజన్సీ వీరవరము, పట్టిసము, తోటపల్లి మొదలగునవి క్రయములో ఖరీదు చేసినవేగాని అసలు సంస్థానములోని భాగములుగావు. చివరి జమీందారు హయాములో అమలాపురము, ఉత్తరార్కాడు, చోడవరము, తుని, రాజమండ్రి ప్రాంతములలోని ఎస్టేటు గ్రామములనేకము ఖరీదుసేయఁబడి పిఠాపురసంస్థానము ఎంతో విస్తరించినది. పూర్వపు ఎస్టేటులోని గ్రామములు 128 మాత్రమే. తరువాత కొనిన ఎస్టేటులతో కలిసి మొత్తము గ్రామములు 168. సంస్థాన వైశాల్యము 400 చ. మై. పోలవరముతో కలిపి 743 చ. మై. ఇంచుమించు మూఁడులక్షల జనాభా. పండ్రెండు లక్షలు సాలుసరి రాఁబడి. పేష్కషు రెండున్నరలక్షలకు పైఁబడి.

ఈ సంస్థానమునకు రాజధాని యయిన పిఠాపురము చాల ప్రాచీనమయిన పట్టణము. సముద్రగుప్తుని అలహాబాదు శాసనమున ఉట్టంకింపఁబడిన మహేంద్రుఁడు పిష్టపురాధిపతి. రెండవపులకేశి ఐహోలు శాసనమునందును, విష్ణువర్ధనుని తిమ్మాపుర శాసనమునందును, శక్తివర్మ రాగోలుశాసనమునందును పిష్టపురము ప్రసక్తమయినది*. ఇది కొంతకాలము తూర్పుచాళుక్యుల రాజధాని; కొంతకాలము వెలనాటిచోడుల విడిదిపట్టు. పండ్రెండవ శతాబ్దాంతమున గజపతుల వశమయినది. కొండవీటిరెడ్లు కొంతకాలము దీనిని పాలించిరి. వెంటపల్లివారను కమ్మవారు కొంతకాలము (క్రీ. శ. 1572–1647) గోల్కొండ నవాబుల కాలమున దీనిపై తమ ప్రభుతను వెలయించిరఁట. ఆ పిమ్మట గోలకొండ నవాబులు దీనిని 'చిట్నివీడి' అను పేరుగల వెలమ దొరల కిచ్చిరఁట. పిఠాపురము సంస్థానాధిపతుల కూటస్థునకు మేనమామయని పరిగణింపఁబడుచున్న రామారాయణింగారు 'చిట్నివీడి' వారి కుదురునకు చెందినవారు.

*కుందూరి ఈశ్వరదత్తు, ప్రాచీనాంధ్ర చారిత్రక భూగోళము, పుటలు 216, 217.

సంస్థాన చరిత్రము

కాకతీయచక్రవర్తుల కాలమునాఁడు చక్రవర్తి కంగరక్షకులుగ పద్మనాయకకులోత్తంసులు పెక్కండ్రు నియమితులై యుండిరఁట. వీరిలో డెబ్బదియేడు గోత్రముల వెలమవారు సుప్రసిద్ధులు. 'గడిదేటి కాకతిగణపతిఁ గొలిచియు నిల నేలు ప్రభువు లీ వెలమవారు'. ఈ డెబ్బదియేడు గోత్రముల వారికిని పిల్లలమఱ్ఱి బేతాళనాయఁడు మూలపురుషుఁ డని చరిత్రకారులు భావించు చున్నారు. బొబ్బిలి, పిఠాపురము, నూజివీడు, నరసరావుపేట, జటప్రోలు, వెంకటగిరి మొదలగు సంస్థానాధీశులు ఈ బేతాళనాయఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁ గలిగిన డెబ్బదియేడు గోత్రములకు చెందినవారు. నేఁటికిని ఈ సంస్థానాధీశుల యౌరసులందఱును సమీపబంధువులుగ నున్నారు.

పూర్వోక్తమయిన డెబ్బదియేడు గోత్రములలో రేచెర్ల గోత్రమొకటి. ఈ రేచెర్ల గోత్రమునకు చెందినవాఁడు సింగమనీఁడు. పూసపాటి మాధవ వర్మతో జరిగిన యుద్ధమునందు సింగమనీని కుమురునకు చెందిన వారందఱును వీరస్వర్గము నలంకరించిరి. సింగమనీని భార్య యానాఁటికి గర్భవతి యఁట. రాజాశ్రయమునందలి వింజమూరి నరసన్న అనువారు సింగమనీని రాణికి ఆశ్రయ మిచ్చి యామెను కన్నకూఁతురు వోలె సాఁకి సంరక్షించిరఁట: ఈమె కొడుకు అనపోతమనీఁడు. నరసన్నగారి యాచార్యకమున సుశిక్షితుఁడైన అనపోతమనీఁడు మాధవవర్మను జయించి పితృపైతామహమగు స్వీయరాజ్య మును తిరిగి సంపాదించెనఁట. ఇతనికి గంపెఁడుసంతానము. వీరిలో నొకఁడు సర్వజ్ఞసింగమనీఁడు. ఈతఁడు 'కైలాస, మెతుకు' జాగీరులకు ఏలిక. మఱియొక కొడుకు శ్రీశైల సమీపము నందలి వెలుగోడునకు ప్రభువు. వెలుగోడు పాలకుల సంతతివారే నేఁటి వెంకటగిరి వెలుగోటివారు.

ఢిల్లీ సర్దారులగు గోలకొండవారికి పిఠాపుర సంస్థానపాలకుల పూర్వులు రాజమండ్రిలో ప్రతినిధులుగా నుండిరి. చిట్నీని రామారాయణింగారు అపుత్రకు లగుటచేత నతని మేనల్లురును, గోలకొండలో నవాబునొద్ద సర్దారులునునగు తెనుఁగురాయణింగారు (1612—1672) పిఠాపురమునకు పాలకులయిరి. వీరి తమ మూలపురుషునకు పండ్రెండవ తరమువారు. ఇతని తరువాత కృష్ణారావు పాలకుఁడు. ఈయన బహుకాలము జబ్బుపడి సామర్లకోటలో విశ్రాంతి తీసికొనుచుండి తీవ్రమగు తన యనారోగ్యస్థితినిగూర్చి గోలకొండలోని మొగలువైస్రాయితో సాకల్యముగ వివరించి సంప్రతింపులు నిర్వహించు నిమిత్తము తనసోదరుఁడయిన రంగశాయిరావును (1611—1672) రాయబారము పంపియుండెను. రంగశాయిరావు చదరంగపుటాటలో చాలసమర్థుఁడు. చదరంగ మనినచో చెవికోసికొనెడి మొగలువైస్రాయి రంగశాయిరావును

మిగుల గౌరవించుచు నాతనితో కాలక్షేపముచేయుచుండెను. ఒకనాఁటి చదరంగపుటాటలో పొరపాటు జరిగినందున అభిమానధనుఁడగు రంగశాయిరావు ఆత్మహత్య గావించికొనెనఁట. మొగలువైస్రాయి యీ యాకస్మిక సంఘటనకు మిక్కిలి దుఃఖించి ఇతని యన్నగారు చంద్రారాయణింగారిని పిలిపించి కాకినాడ, ప్రోలునాడు, సెలపాక మొదలగు సీమలను కౌలునకు దయచేయించిరి.

చంద్రారాయణింగారి ముఖ్యపట్టణము పిఠాపురము. వీరి తరువాత పదితరములకుఁజెందిన పాలకులందఱును సమర్థులు, సౌమ్యులు. కాని ఎందువలననో మొగలువైస్రాయి 1748 లో పిఠాపురము వారితో తంగమ్మపేటయొద్ద యుద్ధమొనరించి కొందఱు ముఖ్యులను ఖైదుగావించెను. కుమార మహీపతిరాయణింగారి కాలమున ఆనందగజపతి మహారాజు పిఠాపురముపై దండెత్తెను. అప్పటికే యింగ్లీషు, డచ్చి, ఫ్రెంచి కుంఫిణీల వారు సాగరాంధ్రము నందు గిడ్డంగులను నిర్మించి దేశీయప్రభులకు కలహములు జరిగినపుడేదో యొకపక్ష మవలంబించి లాభములు సంపాదించుచుండిరి. చివరకు వెంకటనీలాద్రిరాయణింగారు (1778—1828) పిఠాపురపాలకులుగా మొగల్ వైస్రాయిచే గుర్తింపఁబడిరి. ఈ వెంకటనీలాద్రి రాయణింగారి కాలముందే ఇంగ్లీషు కుంఫిణీవారితో శాశ్వతపరిష్కారము జరిగినది. నీలాద్రి రాయణింగారి కుమారుఁడు వేంకటసూర్యరాయణింగారు (1824—1850) తండ్రి మరణకాలము నాఁటికి పసివారగుటచేత సంస్థానము కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్స్ పర్యవేక్షణమున పదునాలేండ్లుండినది*.

సూర్యరాయణింగారు 1844 లో జమీపాలనమునకువచ్చి ఆరేండ్లు మాత్రము పాలించి 1850 లో మరణించిరి. ఇతనికి నలుగురు మైనరు కొడుకులు. సంస్థానము మరల కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్స్ పరమయినది. ఈ మైనరులలో రెండవవారిని బొబ్బిలి సంస్థానమునకు దత్తుగానిచ్చిరి. ఈ నలుగురు సోదరులలో పెద్దవా రకాలమరణము నందుటచే మూఁడవవారైన రాజా రావు వేంకట మహీపతి గంగాధర రామారావుబహద్దరుగారు (1844—1890) 1861 లో జమీకివచ్చిరి. వీరికాలమునందు ఎస్టేటు అత్యున్నతదశకు వచ్చినది. 1879 నాఁటి రంపపితూరీ నణఁచుటలో రాజాగారు బ్రిటీషువారికి తోడ్పడిరి. వీరు గొప్పదాతలు. 1890 లో వీరు మరణింపఁగా వీరి మైనరు కుమారుఁడు సూర్యరావుబహద్దరుగారి తరపున కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్స్ వారు 1906 దాఁక జమీపాలనమును నిర్వహించిరి. 1906 లో వీరు జమీయధికారమును స్వీకరించిరి. 1924 లో వీరికి 'మహారాజా' బిరుదమువచ్చినది. మహారాజ రావు

*విగవల్లి వేంకటశివరావు, రాజమహేంద్రవరం జిల్లా శిరస్తాదారుకథ, భారతి, 1948, సెప్టెంబరు, పుటలు 293—300.

వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యరావుబహద్దరుగారి జ్యేష్ఠ పుత్రులు యువరాజా రావు వేంకట మహీపతి గంగాధర రామారావుగారు 1910 లో జన్మించిరి. మహారాజా వారికి నలువురు పుత్రికలు. ఇరువురు పుత్రులు. పుత్రులలో యువరాజు కవి; పండితుడు. పెద్దకొమార్తె మంగయ్యమ్మను అస్సాములోని క్షత్రియ జమీందారుల కిచ్చిరి. రెండవ కొమరితయగు భావయ్యమ్మను, మూఁడవతనయ యగు సీతాదేవిని నూజివీడు జమీందారులు వివాహమాడిరి. నాల్గవతనయ కమలాదేవి. పలివెల, తోటపల్లి, అనంతవరం, ఏజన్సీవీరవరం ఎస్టేటులను కుమారుల కిద్దఱకు పంచియిచ్చి మహారాజాగారు సంస్థానమును పాలించిరి. జమీంవారీ రద్దుచట్టము మేరకు పిఠాపురము సంస్థానము ఆంధ్రరాష్ట్రమున కలిసి పోయినది.

సాహిత్యపోషణము

సాగరాంధ్ర సంస్థానాధిపతులలో సాహితీపోషణము విషయముగా పిఠాపురపాలకులు మొదట పరిగణింపఁదగినవారు. ఈ వంశీయుల పూర్వులలో నొకఁడుగా సంభావింపఁబడుచున్న సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు రత్నపాంచాలికా రసార్ణవసుధాకరాది గీర్వాణకృతినిర్మాతగా ప్రసిద్ధుఁడు. తరతరములుగా పిఠాపురము రావువారి నాశ్రయించియుండిన వింజమూరి వంశమువాఁడగు సోమేశకవి రాఘవయాదవీయమను సంస్కృతశ్లేష కావ్యమునకు కర్త. కవి గౌతమసగోత్రుఁడు, నరసన్నభట్టుపౌత్రుఁడు, కృష్ణసూరిపుత్రుఁడు. గోవింద గురుశిష్యుఁడు. రామాయణ భాగవతార్థములు రెండును దొందుపడు రీతిలో నీ కావ్యము వివిధవృత్తములలో సంతరింపఁబడినది. అర్థద్వయయుక్త కావ్యమును నిర్మింతునని కవిప్రతిజ్ఞ.

'తథాఽపి రామస్య కృపావలంబాత్
కృష్ణస్య చాశ్చర్యకరం కవీనాం
శ్లిష్టం కరిష్యామహమాశుకావ్యం
శ్రావ్యం సతాం రాఘవయాదవీయం'
'కథాశ్చ రామాయణకాండ షట్కే
వసంతి యే భాగవతస్య భవ్యాః
స్కంధే విచిత్రా దశమేచ తాసాం
కుర్యామహం సంఘటనా క్రమేణ'

కవిగారి రేడవతరమువారయిన వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు దీని ప్రకాశకులు.*

* ఆంధ్ర ప్రచారిణీ ముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ, 1950 ; లిఖిత ప్రతి కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్గ్రంథాలయమునఁ గలదు.

పిఠాపురము వారి కోవలోని 18 వ తరమువారగు రావు మాధవ రాయనింగారు (1679—1704) ఎక్కలంక వీరభద్రకవి (1680—1740) కృతమగు వాసవదత్తాపరిణయమును గృతినంది కృతికర్తకు కోనసీమలో వృద్ధగౌతమీతీర పరిసరమున మాన్యములిచ్చి సత్కరించిరి. సుబంధుని 'వాసవదత్త' రూపకమునకిది తెలుఁగు సేత. ఈయన 'వృత్తులుగల్పించి విశ్రుతంబుగ విప్రసమితికి నగ్రహారంబులొసఁగె' (వాసవదత్తాపరిణయ కృత్యవతారిక). సమకాలికులగు ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి ప్రభృతులు వీరభద్ర కవిని ప్రశంసించిరి.

ఈఁమలపల్లి భవానీశంకరకవి తన శృంగారమంజరి* కావ్యమునందు—

'అభియాతిమానవప్రభుమౌళి మణిఘృణి
రాజి నీరాజిత రాజితాంఘ్రి
నీరేరుహుండైన శ్రీరావు మాధవ
రాయశౌరికి నతిప్రౌఢరీతి
వాసవదత్తాది భాసురకృతు లనే
కంబులొనరించి తత్కరుణచేత
హారకేయూరాగ్రహార విస్ఫార తు
రంగముల్ రంగుమీఱంగనంది
సకల సుకవీశ్వరాంభోజ నికరహేళి
యై యలరు ఎక్కలంకాన్వవాయకలశ
జలధిశశి వీరభద్రు మత్సఖు నుతించి
తదనుమతిఁ గృతి యొనరింతు ముదముతోడ' అని ప్రస్తుతించినాఁడు

శృంగారమంజరి పర్వతవర్ధనకవి గీర్వాణకృతికి తెలుఁగఁట।

బహుళప్రబంధకర్తయగు కూచిమంచి తిమ్మకవి రసికజనమనోభిరామాది రసవత్కృతులను పిఠాపురము ప్రభువు మాధవరాయలు పరిశీలించి కవికి కవిసార్వభౌమ బిరుదమును ప్రసాదించిరి. మొదటి మాధవరాయలే (1656—1704) తిమ్మకవికీ బిరుదును ప్రసాదించినట్లు కొందఱును, చిన్నమాధవరాయలే బిరుదప్రదాతయని కొందఱును భావించుచున్నారు. తిమ్మకవి రచనలు 1715 నుండి 1753 దాఁక రచితములయినవి. ఈ కాలము చిన్నమాధవరాయల కాలము (1710—1755) నకు దగ్గఱగానున్నది. ఇందేది సిద్ధాంతపక్షీయమో, ఏది పూర్వపక్ష పక్షీయమో సుపరీక్షితము గావలసియున్నది. సుభద్రాపరిణయ గ్రంథకర్తయగు కూచిమంచి జగ్గకవియు, శతకంఠ రామాయణకర్తయును, జగ్గకవి ప్రథమపుత్రుడునునగు గంగన కవియును మాధవరాయనింగారిచే సమ్మానింపఁబడిరఁట.

*ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ లిఖితప్రతి, ఆర్. నెం. 341 (b).

నాఁటినుండి నేఁటిదాఁక కూచిమంచి జగ్గకవి, తిమ్మకవి వంశీయులే పిఠాపురీపరిసరములందలి జల్లూరు, చంద్రమపాలెముల గ్రామకరణీకములను, ఈనాములను అనుభవించుచున్నారు. పక్కలంక వీరభద్రకవికి సహాధ్యాయి యయిన ఈఁదులపల్లి భవానీశంకరకవి యీ మాధవన్నృపాలుని సంస్తుతించి యేదియో గొప్పసత్కారమును బొందిన ట్లాతని ధర్మఖండములోని పీఠికాపుర వర్ణనాదికమువలన నూహింప వీలగుచున్నది. పెద్దమాధవన్నృపాలుని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన వారి సోదరులు నరసింహరాయనింగారు (165[illegible]—17[illegible]) వేదవేదాంగ పారీణులగు దర్భావారి కుటుంబమునకు సామర్లకోట సమీపమునఁ గల 'హుసేనుపురము' అను గ్రామమును సర్వకరపరిహారముగా 'నరసింహరాయపురాగ్రహారము' గాఁజేసి సమర్పించిరి.

1786—1793 మధ్య పిఠాపురమును పాలించిన కుమార వేంకటమహీపతి రాయనింగారు (1765—1793) 1786లో జమీకివచ్చి కుంతీమాధవస్వామి ప్రాకారమును నిర్మించి యాభరణాదులను సమర్పించిరి. దేవులపల్లి బాపన్నకవి వీరి యాస్థానకవి చంద్రులు. 'తారావళి' యను సంస్కృతకావ్యమును రామాయణార్థ బోధకముగా, నక్షత్రనామ చిహ్నితముగా రచించిరి. రాజాగారు కవికి 'ఫకీరుద్దీన్‌పాలెము' నందొక సుక్షేత్రము నొసఁగి సత్కరించిరి.

మహీపతిరాయనింగారి తరువాత పిఠాపురమును 1793—1828 మధ్య నేలిన వేంకటనీలాద్రిరాయనింగారు (1778—1828) కూడ కవిపండిత పోషకులు. వీరి యమాత్యులగు అవసరాల పద్మరాజుగారు పంచశతింగావి శోభితమగు బాలభాగవతచంపూప్రబంధమును సంతరించిరి. ఇదే 'పద్మరాజ చంపు' అనుపేర పండితలోకప్రసిద్ధము. ఇది శృంగారరసప్రధానము. పద్మరాజుగారు వర్ణాధికభోజరాజుగా (పద్మ = అంభోజ) ఈ కావ్యమునందు చమత్కారగర్భితముగా ప్రస్తుతింపఁబడినారు. ఆస్థానపండితులలో నొకరగు రామశాస్త్రిగారీచంపువునకు 'సుధీ చంద్రిక' యను వ్యాఖ్యానమును సంధానించిరి. దీనికే 'కవి రంజని' యను మఱియొక వ్యాఖ్యానమును రాఘవాచార్యులుగారు నిర్మించిరి.

దేవులపల్లి రామశాస్త్రి రామాభ్యుదయ చంపువను స్వతంత్రసంస్కృత ప్రబంధమును రచించినవాఁడు. ఆస్థాన విద్వత్కవియు, తర్కశాస్త్ర నిధియును నగు దువ్వూరి విశ్వనాథ శాస్త్రిగారు రాజాగారి యాదేశము మేరకు 'మాధవవిలాసభాణము' అను నొక శృంగారరస ప్రధాన రచనను వ్రాసిరి. శ్రీ కుంతీమాధవస్వామి వారి రథోత్సవసమయమునందలి స్త్రీ పురుషుల శృంగారవిలాసముల యనువర్ణ మిందలి కథాశరీరము. తర్కశాస్త్ర పారంగతులును, సహస్రావధానులును, సమస్తసంస్థానములు పర్యటించి జయపత్రికలందిన వారును, పిఠాపురాస్థానపండితులును నగు ప్రతివాద భయంకర రాఘవాచార్యులు

గారు శ్రీ రాజా రావు నీలాద్రిరాయణింగారిచే అర్ధాసనాద్యనేక గౌరవసత్కారములందినవారు.

కూచిమంచి తిమ్మకవి ప్రపౌత్రుఁడును కూచిమంచి చినజగ్గకవిపుత్రుఁడును చంద్రమపాలెము వాస్తవ్యుఁడునగు తిమ్మకవి 'సుజన మనః కుముద చంద్రిక[1]' యను గద్య కావ్యమును సంతరించినవాఁడు. కవి కుక్కుటేశ్వర స్వామి భక్తుఁడు. శివపారమ్యబోధక మీకృతి. మహాభాగుఁడను కళింగదేశ విప్రుఁడు స్వర్గమునకేఁగి యింద్రున కిందలి కథను దెలిపిన ట్లీకథ నిర్వహింపఁబడినది. కేరళాధిపతి సంగరోన్ముఖుని తనయుఁడగు కరాళవక్త్రుని యొక్కయు, నతని నాయిక మంజరి యొక్కయు జీవితవిశేషము లిందలి యితివృత్తము.

ఈ కావ్యవిషయమున దేశమునందు కొన్ని భ్రాంతులేర్పడి యున్నవి.[2] ఇది చంపూప్రబంధమనియు, కూచిమంచి తిమ్మకవి రచించిన రసికజనమనోభిరామమునకు సంస్కృతీకరణమనియు పరిశోధకపండితుల యభిప్రాయము. వాస్తవముగనిది గద్యకావ్యము. దేవతాస్తుతిసందర్భములలో కొన్ని శ్లోకములు భిన్నభిన్న వృత్తములు నిందులేకపోలేదు. అక్కడక్కడ నెదురుపడెడి కొన్ని వృత్తములు ఈ కావ్య స్వరూపమును మార్చివేయఁజాలవు. విశేషించి గద్యకావ్యములందు క్వాచిత్కముగా పద్యములు దొరలుచుండుట సర్వసామాన్యము, శాస్త్రావిరుద్ధము. గద్యభాగము చూర్ణికలని యిందు వ్యవహరింపఁబడినది. కావున దీనిని చంపూప్రబంధమనుట సరికాదని మిత్రులు డా. పి. శ్రీరామమూర్తిగారు సకల ప్రమాణములతో స్థాపించిరి.[3] ఇఁక వారును వీరును తలంచుచున్న ట్లీ కావ్యమునకును రసికజనమనోభిరామమునకును యత్కించిత్సామ్యమును గానరాదు. ఈ రెండింటి యితివృత్తములుగాని కథాగతిగాని ఒకటికావు. పిఠాపురాస్థాన పండితులగు దేవులపల్లి సీతారామాంతర్వాణుల యొద్ద తాను శాస్త్ర విద్యాభ్యాసము చేసినట్లు తిమ్మకవి వాకొనినాఁడు.

రావణదమ్మీయమను నామాంతరముగల లంకావిజయద్వ్యర్థి కావ్యమును రచించిన పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి (1770–1840) తండ్రియగు గోపాలమంత్రి, మహీపతి నామబిరుదాంకులగు పిఠాపురము పాలకులయొద్ద అమాత్య పదవిలోనుండెనని—

1 'సరసహృత్కుముదచంద్రిక' యని ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ ప్రతి, ఆర్. నెం. 912.

2 సుజనమనఃకుముద చంద్రిక లిఖిత ప్రతులు రెండు ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషద్గ్రంథాలయమునన్నవి. మొదటిది అసమగ్రము; రెండవది సంపూర్ణప్రతి. రసికజన మనోభిరామమున కిది సంస్కృతానువాదమని గ్రంథాలయమువారి జ్ఞాపిక.

3 P. Sriramamurti. 'Sujanamanah Kumuda Chandrika' a paper read to the 22nd Session of the All India Oriental Conference at Gauhati, 1965.

'తత్పురమున నియతిదళ రథకుంభినీ
పతిభటాశ్వముఖ్యబలచయాప్తిఁ
దగు మహీపతి సమితిఁదనరు గో
పాల మంత్రి బుద్ధిపటిమఁదనరు' —లంకా. 1–2.

అను పద్యమున భంగ్యంతరముగా సూచితమగుచున్నదని ఊహింప నగునేమో? పిండిప్రోలువారు గోదావరి మండలమునందలి రామచంద్రపురమునకు సమీపమునఁగల కుయ్యేరను గ్రామమునకుఁ గరణములుగా నుండిరి. గ్రామకరణములు కూడ అమాత్యకోటిలోని వారేకదా! లక్ష్మణకవి వాస్తవముగా పిఠాపురాస్థానకవి కాకపోయినను, పిఠాపుర ప్రభువులగు రావు వంశీయుల సౌశీల్యమును కీర్తించియున్నాఁడనుటకు లంకావిజయము నందలి క్రింది పద్యములే ప్రత్యక్ష సాక్ష్యములు. లక్ష్మణకవి పరమగు నర్థమున దమ్మన్నతో లక్ష్మణకవి పలుకులు :

'సతతము రావుల సద్వం
శ తిలకరాజులవనిం గుశలతరులను సు
స్థితి వహిదిరుగఁగ వనచరు
నితరునివలె ననుఁ జులకఁగనెంచి చెడకుమీ' —2–78.

ప్రాజ్ఞత నెవ్విధంబునను రామునకుందగు సాటిరావు స
ర్వజ్ఞ నృసింహుఁ డాయన సువంశమునన్ జనియించి చెడ్డ దు
ష్ప్రజ్ఞుఁడవీవు కానఁ గువిచారములన్నియుమాని ధర్మ గో
ష్ఠిజ్ఞులుమెచ్చ చొప్పుగని సీతను వేవిడుమంత మేలగున్' —2–87.

యామినీపూర్ణతిలకా విలాసకర్తయును, చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారి పినముత్తాతగారును నగు చెళ్ళపిళ్ళ నరసకవి (1795–1840) తాను 'పూజ్యతర ప్రాజ్యరాజ్య సత్పీఠికాపురవర సామ్రాజ్య పరిపృఢుఁడననియు, విమల రేచెర్ల గోత్రపవిత్రమూర్తి రావు వేంకటనీలాద్రి రాయ నృపతిచేత సత్కృతిఁబొంది ప్రసిద్ధినొందినట్టి విఖ్యాత యశుఁడననియు యామినీపూర్ణతిలకావిలాస కావ్యావతారికలోఁ జెప్పికొనినాఁడు (1–20). కృతిపతియగు రఘురామచంద్రమూర్తి 'సప్తసప్తాభిజనగోత్రుఁ' (1–24) డనుటలో చెప్పఁబడిన రెండు గోత్రముల వెలమదొరల ప్రసక్తి భంగ్యంతరముగా సూచితమగుట గమనార్హము. నీలాద్రినృపతి మేనమామలగు చింతపల్లి వేంకటరాయ మాధవరాయ సోదరులకు నరసకవి విద్యాగురువులు. నరసకవి పూర్వులకు పిఠాపురపాలకులు అఱువది యెకరముల పరిమితిగల భూమిని కట్టుబడిగా నిచ్చియుండిరఁట*!

రాజా గారు వక్కలంక వీరభద్రకవిపౌత్రుఁడగు చినవీరభద్రకవిని సాదరముగాఁ బిలిపించి యాకవిచే వాసవదత్తాపరిణయములోని తమ వంశ

* చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి, యామినీపూర్ణతిలకావిలాస పీఠిక, పుటలు 10–12.

వర్ణనమునకు మాధవనృపాలునినుండి తమవరకుఁగల చరిత్రమును వ్రాయించి వాసవదత్తాపరిణయ ప్రబంధమున నీ నూతనచారిత్రకభాగమును చేర్పించి కవిని బహూకరించిరి.

వేంకటనీలాద్రిరాయనింగారి పుత్రులు వేంకటసూర్యారాయనింగారు స్వల్పకాలము మాత్రమే జమీని పాలించిరి. తాటిపర్తివాస్తవ్యులును, తార్కికసింహులునునగు తణికెళ్ళ సుబ్బయశాస్త్రిగారు రచియించిన 'సూర్యరాయ తారావళి' యను సంస్కృతకావ్యమును సూర్యారాయనింగారు కృతినంది కవికి తాటిపర్తిలో విశేషముగా ఈనాముభూముల నొసఁగిరఁట.

పద్మనాయకవంశజుఁడును నారపేల్లి గోత్రజుఁడును దుగ్గుదుఱ్ఱు నివాసియునునగు రేమెల వేంకటరాయకవి (1820—1860) పిఠాపుర ప్రభువుల సమాదరణమును బడసి ఉత్తరాపరిణయమను ప్రబంధమును సంతరించెనఁట.

రాజా గంగాధరరామారాయబహద్దరు

తరువాతి పిఠాపురపాలకుఁడగు రాజా రావు వేంకటమహీపతిగంగాధర రామారావుబహద్దరు (1844—1890) గొప్ప విద్యాపోషకులు. కవులు, గాయకులు, వేదవేత్తలు, శాస్త్రజ్ఞులు మొదలగువారు లెక్కకు మిక్కిలిగా వీరి యాదరణమును బొందిరి. రాజాగారు సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల హిందూస్థానీ భాషలయందు మంచిపరిచయముగలవారఁట. 'రాజా వారు ఎవరేనా పండితులు వస్తే వారితో ధారాళముగా సంస్కృతమే మాట్లాడేవారని వినికిడి. ఆ కారణం చేత వారు బాల్యంలో సంస్కృతభాష అభ్యసించి వుండాలి*'. ఒకానొక సందర్భమునఁ దమ యాస్థానపండితులతోఁగలిసి విజయనగర సంస్థానమునకేఁగి విజయరామమహారాజ సభాస్థలిని సంస్కృతభాషలో ననర్గళముగ సంభాషించి విజయనగర ప్రభువులను, తదాస్థానపండితులను నాశ్చర్యచకితులుగా నొనర్చిరఁట. వీరి యాస్థానకవులు దేవులపల్లి సోదరకవులు. దేవులపల్లి సోదరకవుల సాహిత్యపరిశ్రమము జగద్విదితము. వీరిలో జ్యేష్ఠులగు సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు రాజావారి కోరికమేరకు 'రావువంశముక్తావళి' యను గ్రంథమును సంస్కృతమున రచించి శ్రీవారి కంకితమీఁగా వీరెంతయో సంతోషించి తమ రాజ్యమునే స్వీకరింపుఁడని సుబ్బరాయశాస్త్రిగారిని కోరిరఁట. ఆ మీఁద కవితారాజ్యమే తమకు చాలునని కవిగారు ఉచితరీతిని జవాబిచ్చి రాజాగారిని సంతృప్తిపఱిచినట్లు మహేంద్రవిజయకావ్యపీఠిక సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. దేవులపల్లి సోదరకవులే శ్రీ రాజావారి తనయులగు వేంకట కుమారమహీపతిసూర్యారావుబహద్దరుగారికి ప్రథమవిద్యాగురువులు.

* చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి, కథలు-గాథలు, సం. 1, పు. 13.

దేవులపల్లి కవిపరంపర

దేవులపల్లివారి కుటుంబము చిరకాలముగా, అనుస్యూతముగా పీఠికాపురాస్థానాశ్రయమున వర్ధిల్లుచు వచ్చినది. ఈ వంశమువారు పీఠికాపురాస్థాన విద్వాంసులుగా సమ్మానములందుచు, ప్రభువుల యనుమతిం బడసి యితరసంస్థానములకు నయిత మరిగి తదధిపతులను తమ ప్రతిభాపాండితీ వైభవములచే మెప్పించి సత్కారము లందుచుండెడివారు. రావువారి వంశప్రథమ పాలెము దేవులపల్లివారి శాఖయాచి. వీరు తెలగాణ్యులు. కౌండిన్యసగోత్రము వారు. వీరి మూలపురుషుఁడు వేంకటసూరిమణి. వీరి పూర్వులలో నొకఁడయిన రామశాస్త్రిగారు విజయనగర సంస్థానాధీశ్వరులయిన విజయరామప్రభువుని నుండి వెలగవాడయను నగ్రహారమును బడసినవారు. పై రామశాస్త్రిగారి మనుమఁడగు రామశాస్త్రి సాహితీదర్పణమను నలంకారగ్రంథమును, బాల భాగవతమునకు వ్యాఖ్యానమును మఱియు ననేకనాటకములను రచించి వేంకటనీలాద్రిరాయప్రభువు వారివలన 'సాహిత్యచక్రవర్తి' యను బిరుదము నందిన వాఁడఁట. ఈ రామశాస్త్రి తమ్ముని కుమారుఁడగు కృష్ణశాస్త్రి విశ్వగుణాదర్శమునకు వ్యాఖ్యానము, తర్కసారమను న్యాయశాస్త్ర గ్రంథమును, సాహితీ సారమను నలంకారశాస్త్రమును రచించి శిష్యప్రశిష్యకోటికి సర్వవిద్యా ప్రదాతయై వెలసినవాఁడఁట. న్యాయ కావ్య రస దోష గుణ శబ్దాలంకార అర్థాలంకారములను ఏడు ప్రకరణములుగలదిగా విరచితమైనది సాహితీసారము. క్రీ. శ. 1798లో మంత్రి ప్రెగ్గడరామరాజుచే లిఖితమయిన దీని వ్రాఁతప్రతి ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషద్గ్రంథాలయమునఁ గలదు[1].

వల్లభాచార్య విరచిత వైద్యచింతామణిని ఆంధ్రచింతామణి యను పేర నాంధ్రీకరించిన దేవులపల్లి వేంకటనరసకవి వీరి కుటుంబమునకు చెందినవాఁడు కాఁడు. ఆంధ్రచింతామణికర్త కాశ్యపగోత్రుఁడు, శ్రీనివాస మంత్రి పుత్రుఁడు.[2]

మహేంద్రవిజయకర్తలగు దేవులపల్లి సుబ్బరాయశాస్త్రి (1835—1908) గారి ఆంధ్ర లక్షణోపదేశకులు కూచిమంచి వెంకటరాయకవిగారు. కవి సార్వభౌముఁడగు కూచిమంచి తిమ్మకవికి వేంకటరాయ కవి ప్రపౌత్రుఁడు; సుజనమనః కుముద చంద్రికా కర్తయగు తిమ్మకవికి పుత్రులు; దేవులపల్లి బుచ్చయశాస్త్రికి శిష్యులు. సుకవి మనోరంజనియను ఛందోగ్రంథమునకుఁ గర్తలు. గంగాధర రామరాయబహద్దరుగారు వేంకట రాయకవిగారికి 'లాక్షణికచక్రవర్తి' యను బిరుదము నొసఁగి యుండిరఁట. వరకవుల వదలి దుష్టకవుల నాదరించెడు

[1] Acc. No. 34082, Cl. No. Ms. T. 491.25, K 92-1.

[2] D.No. 2406, A Descriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, Vol. XI, Medicine, 1948.

శుపతుల రీతిని నిశ్చయముగా నిరసించినవాఁడు వేంకటరాయకవి.

పిఠాపురము రావువంశమువారి 'అఖీఖత్తు' ను సంస్కృతమున 'రావువంశ ముక్తావళి' యను పేర చంపూప్రబంధముగ సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు సంతరింపఁగా, వీరి తమ్ములు తమ్మనశాస్త్రిగారు పురప్ వెంకటకృష్ణశాస్త్రి (1856–1912) దీనిని దెనుఁగున వెలయించిరి. 1890 లో గంగాధరరామరాయ బహద్దరుగారు పరమపదింపఁగా—

'శతలేఖినీ పద్యసంధానమరసి మా
యల్లురటంచు నెయ్యమునఁబిలిచె
నెలమి వంశావళిఁగృతి గాంచి వంశంబు
చిగిరించె ననుచు హర్షించి పొగడెఁ
బృథులసింహాసనం బెక్కించి రాజ్యంబు
మీదే యటంచు నర్మిలి యొసంగెఁ
గొమరు విద్యాభ్యాస గోష్ఠిఁ జిరంజీవి
మీ శిష్యుఁడంచుఁ బేర్మిని వచించెఁ
బ్రథిత దేవులపల్లి సుబ్బరాయశాస్త్రి
యస్మదాస్థాన విద్వాంసుఁడనుచుఁ బిలిచె
నట్టి శ్రీ రావు రామరాయాధినాథు
నాకమున కంపె దైవ మేమందు నకట'

అని సుబ్బరాయశాస్త్రి వాపోవుచు చెప్పిన పద్యము 'ఎదురైనచోఁ దన మదకరీంద్రము డిగ్గి....' యను నాంధ్రకవితాపితామహుని పద్యమున కనుకరణము.

సుబ్బరాయ శాస్త్రిగారు రావువంశముక్తావళినే గాక శ్రీరామపంచాశత్తు, మహేంద్రవిజయము, రామరాయవిలాసము, మల్హాణ స్తవము, రాజనీతి ప్రకాశమగు కుమారశతకము, నీతిప్రధానమగు మందేశ్వరశతకమును రచించిరి.

సంస్థానకవీశ్వరులు దేవులపల్లి తమ్మన్నశాస్త్రిగారు రచించిన నయనోల్లాస మను మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధమునకు కృతి ప్రేరకులు సూర్యరావు బహద్దరుగారు. కవిగారికంటిజబ్బు బాగుకాఁగా—ఆయానందమునకు రాజాగారు కోర్టు వివాదములలో విజయులైన యానందముతోడుకాఁగా నయనోల్లాసము రచింపఁబడినది. భారతములోని చ్యవనోపాఖ్యాన కథయిందు స్వీకృతమయి, ప్రబంధరూపమున నిబంధింపఁబడినది. యతిరాజ విజయము కవిగారి కృత్యంతరము.

అల్లమరాజుకవులు

ఆరామద్రావిడశాఖీయులును, చేఁబ్రోలుగ్రామవాస్తవ్యులునునగు అల్లమ

రాజు సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు (1831—1892) రాజాగారికి తమ 'భద్రాపరిణయ' మను నాలుగాశ్వాసముల శృంగారప్రబంధమును గృతియిచ్చిరి. శ్రీకృష్ణుని యష్టమహిషులలో నొకతెయగు భద్రాదేవిపరిణయకథ యిందలి యితివృత్తము. ఈ ప్రబంధము కాణాదము పెద్దనసోమయాజి రచియించిన భద్రాపరిణయమునకు అచ్చుపు నకలు. పూర్వాపూర్వ మహాకవుల యనల్ప శిల్పోద్యోతకములగు కథా భాగములను, మనోహరములగు పద్యభావములను, జాతీయతాపరిపుష్టములగు నానుడులను నుత్తరోత్తర కవులెరవుతెచ్చికొనుట మన మెఱుఁగుదుము. పదబంధములకో, పద్యపాదములకో మక్కీవపడుటయు, రక్కుటీపడుటయు పోనిమ్మని సరిపుచ్చికొనఁగలము కాని, పదులుపదుల పద్యములను, నూఱార్లు పద్యపాదములను, వేయాఱు పదబంధములను ఎరవుతెచ్చి సొంతకయితలో నిటికించుట సరియయినదిగాఁ దోఁపదు. దీనిని అచ్చుపు గ్రంథచౌర్యమని వంగూరి సుబ్బారావుగా రభిప్రాయపడిరి. పూర్వకవులమీఁది భక్తిప్రపత్తులను, వారి మనోజ్ఞభావములయెడల విశేషలోలుపతయు తప్పుకాఁజాలవు కాన దీనిని గ్రంథచౌర్య మనరాదని నడకుదుటివా రొకరకపు తునితగవు చేసిరి[1]. ఈ కృతి సుబ్రహ్మణ్యకవిగారి కీర్తికి మాయనిమచ్చగా నుండక తప్పదు.

అల్లమరాజు వేంకటకవిగారు కొన్ని కీర్తనలను, రాజాగారిపై 'గంగాధర రామరాయ ఘనజనగేయా' యను మకుటముతో నీతిబోధకశతకము నొకదానిని రచించిరఁట. ఆస్థానపండితులలో నొకరు గుంటూరి సీతారామదీక్షితులుగారు యశోల్లాససంస్కృతకావ్యమునకు 'నీవి' యను వ్యాఖ్యానమును సమకూర్చిరి. చిలాపజ్ఝల సూర్యప్రకాశశాస్త్రిగారు సూర్యశతకము, దీన చింతామణిశతకము మున్నగు బహుగ్రంథములను రచించిరి. ఆరవేల్లి గోత్రజుఁడును, వెంకమాంబాఅప్పయల పుత్రుఁడును, దుగ్గుదుర్తివాస్తవ్యుఁడును, పిఠాపురముప కాశ్రితుఁడునునగు రేమెల రామదాసు (1870 ప్రాంతము) మహిజామనోహర శతక కర్త[2].

పండిత సత్కారము

ఇంద్రకంటి విశ్వపతిశాస్త్రి, శతావధాని మాడభూషి వేంకటాచార్యులు, ఎల్లమిల్లి లక్ష్మీనారాయణకవి, దండిభట్ల విశ్వనాథశాస్త్రి, కద్దా నరసింహశాస్త్రి, ఉప్పులూరి భీమశంకరశాస్త్రి, మద్దూరి దీక్షితులు, యడవల్లి శ్రీరామశాస్త్రి, భాగవతుల హరిశాస్త్రి, పరవస్తు రంగాచార్యులు, పొక్కులూరు వేంకటశాస్త్రి, తణికెళ్ళ సుబ్బన్నశాస్త్రి, సోంభట్ల రామస్వామిశాస్త్రి మొదలగు దిగ్దంతులవంటి

1 భద్రాపరిణయమునకు నడకుదుటివారి ఉపోద్ఘాతము, పు. 44.

2 ఇతఁడార్వేల నియోగియని శతకకవుల చరిత్రము, చూ పు. 683; శేషాద్రి రమణకవులు పేర్కొనుట విచారణీయము. ఆరవెల్లివారు పద్మనాయక కులజులు.

పండితప్రకాండులు రాజాగారివలన ఈనాములు, వార్షికములు మున్నగువానిని సంపాదించిరి. ఇంగు రామస్వామిశాస్త్రిగారికి జేగురుపాడులో పదునాలుగుపుట్ల మాన్యమును, అయినపల్లి వాస్తవ్యులు బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిగారికి వానపల్లి గ్రామమున నిరువదిపుట్ల మాన్యమును రాజాగారు ప్రసాదించి యుండిరి.

శ్రీ రాజాగారు పిఠాపురము, కాకినాడలలో వేదపాఠశాలలను, కాకినాడలో కళాశాలను స్థాపించి యటు వేదవిద్యను, నిటు రాజవిద్యను సమదృష్టితో పోషించిరి.

గోదావరిమండలమునందలి పెద్దాడవాస్తవ్యుఁడగు మిక్కిలి మల్లికార్జున కవి (1805–1875) రచించిన నాచికేతుచరిత్రము గంగాధరరామరాయబహద్దరు గారి అమాత్యులగు వాడ్రేవు చలమయ్యగారి కంకితము.

'....ప్రీతిసల్పితి నాచికేతుచరిత్రంబు
   గద్యపద్యములచే హృద్యముగను....
అహహ నీ ధన్యత గణింప నలవియగునె
భువిని మిక్కిలి సత్కులాంభోధిచంద్ర
సకల సద్గుణసాంద్ర వాచాఫణీంద్ర
వినుత విబుధేంద్ర మల్లికార్జునకవీంద్ర'

అని కవికృత్యంతరమగు నిర్వచన విక్రమార్కచరిత్ర ప్రబంధాపితాపికలో విపృతము. విక్రమార్కచరిత్రము నండూరి కామయమంత్రి కంకితము. రామచంద్రచరిత్రము, బేతాళపంచవింశతి కవి యితరకృతులు. చరమదశలో కవి భగవద్గీతను పద్యమయముగా నాంధ్రీకరించెనఁట! ఈయనకుమారులు దుర్గయ్య శాస్త్రిగారు ఆనాఁటి గోదావరిమండలమునందలి గొప్పపండితులలో నొకరు*

రాజా సూర్యరావుబహద్దరు

గంగాధర రామరాయబహద్దరుగారి కుమారులు శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతిసూర్యరావుబహద్దరుగారు (1885–1964) 'ఆంధ్ర భోజ', 'సాహిత్యచక్రవర్తి' బిరుదవిరాజితులు.

'శ్రీమన్మహారాజశేఖరగ్రామణి
   పద్మనాయకవర్ణ పద్మహేళి
రేచెర్లగోత్రధాత్రీ పాలరత్నంబు
   రావు వంశాబ్ధి రాకావిధుండు
శ్రీ మంగయాంబికాకృత సుకృతఫలంబు
   రామరాట్పుత్రిధ తపస్స్తోమమూర్తి....

* పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, మిక్కిలి మల్లికార్జునకవి, గ్రంథాలయ సర్వస్వము, 1916, పుటలు 338–340.

………………………………శ్రీ కు
మారమహీపతి సూర్యరాణ్మనుజవిభుఁడు

—నయనోల్లాసము, 1–11.

విద్యాపోషణమునందును, వితరణగుణమునందును, ధర్మనిర్వహణమునందును తండ్రిని మించిన తనయుఁడు. దేవులపల్లి సోదరకవులు, బ్రహ్మర్షి సర్ రఘుపతి వేంకటరత్నమునాయఁడుగారు వీరి గురుశేఖరులు. ఆంధ్రులు, రవీంద్రుఁడు, సరోజిని, జగదీశచంద్రుఁడు వీరి ఆప్తమిత్రులు. బ్రహ్మోపాసనను, బ్రాహ్మీసేవను సమర్థముగా నిర్వహించిన మహావ్యక్తి.

ఆర్షధర్మము ప్రస్ఫుటముగా విస్తరింపఁజేయవలయుచో తద్వాహకమగు సంస్కృతభాషను, అందలి సర్వశాస్త్రములను ప్రచురపఱచుట ప్రధాన కర్తవ్యము. అప్పటికే ఉర్లాము మొదలగు సంస్థానములలో వేదశాస్త్రములలో పోటీపరీక్షలేర్పఱిచి యాద్యవిద్యలగు నార్షవిద్యలను పోషించుచుండుటను రాజాగారు గమనించి తాముకూడనట్టి పోటీ పద్ధతిలో ప్రతివర్షము శరన్నవరాత్రముల సందర్భమున వేదవేదాంగములలో, సర్వశాస్త్రములలో పరీక్షలు పెట్టించియు, నవీనాంధ్రప్రబంధరచనలపోటీ నొకదాని నేర్పఱిచియు అందుత్తీర్ణులగువారికిని, విశేషార్హతలుగలవారికిని విజయదశమినాఁడు బహుమతిప్రదానము నొనర్చెడు, సంస్కృతాంధ్రభాషలను, శాస్త్రసాహిత్యములను పెంపొందింపనుద్యమించిరి.

మహారాజాగారేర్పఱిచిన పోటీపరీక్షలలో అద్వైతవిభాగమునకు దెందుకూరి నరసింహశాస్త్రిగారును, న్యాయశాస్త్రవిభాగమునకు శ్రీపాద లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిగారును, వ్యాకరణవిభాగమునకు వేదుల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారును, తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారును, వేదవిభాగమునకు కాశీపండిత ఆమ్నాయార్థవాచస్పతి పదలి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారును, విశిష్టాద్వైత విభాగమునకు గుదిమెళ్ళ వేంకటరంగాచార్యులుగారును, కిళాంబి ధర్మాచార్యులు గారును ముఖ్యపరీక్షకులుగా నుండెడివారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషదవతరణవికాసములకు మూలము పిఠాపురమురాజావారే. పరిషత్పక్షమున అముద్రితాంధ్రగ్రంథములెన్నియో సేకరింపఁబడి, యెన్నియో ముద్రితములయినవి. పరిషత్పోషణభారము చాలభాగము రాజాగారే వహించిరి. పరిషత్పక్షమున ప్రసిద్ధ పండితపర్యవేక్షణమున నిర్మితమయిన సూర్యరాయాంధ్ర మను బృహన్నిఘంటు వీ ప్రభువతంసుని వితరణగుణము నకును, ఆంధ్రభాషాదరణమునకును చక్కని తార్కాణము. పలుపలుకులేల, పిఠాపురము రావువంశమువారి కీర్తిమూర్తిని చిరస్థాయిగా నిలుపుట కిదియొక్కటి చాలు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు, ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల, ఆంధ్రభాషాభివర్ధినీ సంఘము, ఆర్యభారతీగ్రంథమాలిక, వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రి అండ్ సన్స్,

విజ్ఞానచంద్రికాగ్రంథమండలి, వేగుఁజుక్కగ్రంథమాల మున్నగు గ్రంథ ప్రకాశకసంస్థలకు రాజాగారు భూరిగా విరాళములిచ్చి విద్యావిజ్ఞానవ్యాప్తికి తోడ్పడిరి.

కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము, ఆదిపూడి సోమనాథరాయకవి, పానుగంటి లక్ష్మీనృసింహకవి, వేంకట రామకృష్ణకవులు, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి, వావిలకొలను సుబ్బారావు, కాలెంపూఁడి రాజమన్నారుకవి, కాశీ కృష్ణాచార్యులు, పురాణపండ మల్లయ్య శాస్త్రి, కూచి నరసింహము మున్నగు కవిపండితుల రచనలు ముద్రితమగుటకు రాజాగారు సాయపడిరి.

పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారి లఘుటీకతో ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమును, మల్లయ్యశాస్త్రిగారి సుబోధినీ వ్యాఖ్యాన సహితముగా భద్రాపరిణయమును, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి పరిష్కారముతో కళాపూర్ణోదయమును, నడకుదుటివారి పీఠికాపరిష్కారములతో తాళ్ళపాకవారి ద్విపదపరమయోగి విలాసమును, వేకుమళ్ళ అచ్యుతరావుగారి పీఠికాయుక్తమగు చింతలపూఁడి ఎల్లనార్యుని విష్ణుమాయా నాటకమును, పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారిచే అనూదితమయిన ఆంధ్రబ్రహ్మసూత్రభాష్యమును రాజాగారు స్వయముగ ప్రచురింపఁజేసి యార్షధర్మాభిరతిని, ఆంధ్రసాహితీపోషకాభిలాషను వెల్లడించిరి. సర్వజ్ఞసింగభూపతి సుమనోమనోజ్ఞ కవితాప్రజ్ఞ కాకరమగు రత్నపాంచాలికా నాటికకు ఆంధ్రానువాదము చేయించి ఎడపెడ సంస్కృతాంధ్ర విభాగములుండు నట్లు మూలముతోకూడ అనువాదమును ముద్రింపించి ప్రకటించినారు. సవిమర్శమును, సయుక్తికమునునగు వీరి యీ గ్రంథపీఠిక రాజాగారి సాహితీప్రియత్వమును, భాషాపటుత్వమునే కాక వారి రసగ్రహణశక్తిని, సత్యనిర్ణయబుద్ధిని వ్యక్తీకరించునట్టిది.

చావలి నృసింహసూరి తనయుఁడగు రామసుధి బుధరంజనీ వ్యాఖ్యా సహితమును సూర్యరాయ యశోభూషణపర్యాయనామకమును నగు 'సాహిత్య చింతామణి' యను నలంకారశాస్త్రగ్రంథమును, కందుకూరివారి ఆంధ్రకవుల చరిత్రమును, పిఠాపురాస్థానకవులు శతావధానులు వేంకటరామకృష్ణకవులు రచించిన దమయంతీకళ్యాణ వ్యాసాభ్యుదయ విశ్వగుణాదర్శ కథాసరిత్సాగ రాదులు, కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి బ్రహ్మానందమను నచ్చతెలుఁగు ప్రబంధమును, మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారి షడ్దర్శన సంగ్రహమును సూర్యరావుబహద్దరుగారు కృతిస్వీకరించిన గ్రంథములలో కొన్ని.

ఆదిపూడి సోమనాథరాయ ప్రణీతమగు విజయేంద్రవిజయమను నవ్యప్రబంధము పిఠాపురము రాజాగారేర్పఱిచిన నవ్యాంధ్ర ప్రబంధరచన

పోటిపరీక్ష నిమిత్తము రచితమయినది. హర్షలతా విజయేంద్రులను నాయికా నాయకుల అభ్యుదయగాథ నభివర్ణించు కల్పితేతివృత్త ప్రధానమైన కమనీయ కావ్య మిది.

తుమురాడ సంగమేశ్వరశాస్త్రి, వీణ శేషయ్య, గోవిందస్వామి పిళ్ళె, మైసూరు రాచప్ప మొదలగు ప్రసిద్ధ సంగీతవిద్వాంసులును, కాకినాడలోని సరస్వతీగానసభవారును రాజాగారి కళాప్రియత్వమును చవిచూచినవారు. చేమకూర భాష్యకారరావు మున్నగు చిత్రకారులను బొంబాయి మొదలగు తావులకుపంపి చదివించి ఆదరించియు, చిత్రకళాప్రదర్శనముల నేర్పఱచియు చిత్రకళను రాజాగారు పోషించిరి.

కాకినాడలోని పిఠాపురం రాజా కాలేజీకి రెండున్నరలక్షలును, అనాథ శరణాలయమునకు రెండు లక్షలును, పిఠాపురములోని భావయ్యమ్మారావుగారి ఉన్నత పాఠశాలకు 50 వేలును, రాజమహేంద్రవరములోని హితకారిణీ సమాజమువారి పాఠశాలకు 50 వేలును, కలకత్తాలోని సిటీకాలేజికి 30 వేలును విరాళమిచ్చిరి. 1927 లో ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తునకు ప్రో-ఛాన్సలర్‌గా నుండిరి. 1938 లో ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారి డి.లిట్. గౌరవపట్టమును బడసిరి. 'లలితసుమనోజ్ఞ కావ్యమంజుల లతాంతమాలికాభరణా ; వినిర్మల విశేష సుగుణ మాణిక్య దివ్యతేజోవిరాజి దీనజన హృదయాంతరస్థిరవిహార రామరాయేంద్ర శ్రీ సూర్యరాయజయము' అని నవ్యకవి దేవులపల్లి వేంకటకృష్ణ శాస్త్రి సూర్యరాయలను జేజేపెట్టినారు.

పిఠాపురము యువరాజు

సూర్యరావుబహద్దరుగారి కుమారుఁడు యువరాజా రావు వేంకటమహీపతి గంగాధరరామారావుగారు. వీరు 1910 లో జన్మించి తిరుపాచూరు సంస్థానాధీశ్వరులగు శ్రీ రాజా ఇనుగంటి వేంకటరాయనింగారి కడగొట్టు తనయయగు వేదవతీ దేవిగారిని 1929 లో పరిణయమాడిరి. 1930 లో తండ్రిగారితోపాటు యువరాజుగారు ఎనిమిదినెలలపాటు యూరప్, అమెరికా ఖండములను దర్శించి వచ్చిరి. యువరాజాగారు గీర్వాణాంధ్రాంగ్ల భాషాకోవిదులు. శతావధానులు వేంకటరామ కృష్ణకవులు వీరి విద్యాగురువులు. నవ్యాంధ్ర సాహిత్యవీథులలో యువరాజాగారి పోక క్రొత్తనడక. అపూర్వకల్పనాచమత్కృతి, స్వతంత్ర భావనాశక్తి, వినూత్న వ్యక్తీకరణరీతి వీరి నాజూకుపోకడలలోని విశిష్టతలు. చినుకుల చిందులు అను ఖండకావ్యమును, పరికృతి, దేవుడు, ప్రేమ మొదలగు పండ్రెండంశములపై జిజ్ఞాసను రేకెత్తించు రీతిని వ్యావహారిక భాషలో వ్రాయఁబడిన 'సువిశాల మిదం విశ్వమ్' అను గద్యకృతియును, 'ఆలోకము నుండి ఆహ్వానము' అను నాలుగు అంకముల నాటకమును,

స్వార్థత్యాగమను నాలుగంకముల నాటకమును, తరంగములను ఖండకావ్య సంపుటియును వీరి ముఖ్యరచనలు. పెద్దనగారి మనుచరిత్ర ప్రబంధములోని మొదటి మూఁడాశ్వాసముల కథను ఇతివృత్తముగా స్వీకరించి పెద్దన పద్యములనే వాడుచు నడుమ నడుమ కొన్ని సంధానవాక్యముల నాయాపాత్రముల ముఖమున చెప్పించుచు నిర్వహింపఁబడిన వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము అను నాలుగంకాల నాటకముకూడ వీరికృతియే. ఇది వీరి తండ్రిగారి కంకితము. వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు రచించిన శ్రీ రామరాజ నీతి యను కృతియు, బృందావనమను పద్యకావ్యమును, సి. వి. యస్. నారాయణ దాసుగారి 'ముక్తధార' నాటికా సంపుటియును యువరాజావారి కంకితము. రాజులకును ప్రకృతులకును నవశ్యానుష్ఠేయములగు నీతులు 'శ్రీరామరాజనీతి' లో పద్య రూపమున సంగ్రథితములు. రవీంద్రకవీంద్రుఁడు రచించిన ముక్తధార మొదలగు నాటికల యనువాదము నారాయణదాసుగారి రచనము.

ఉపజీవ్య గ్రంథసూచి

1. శ్రీరాం వీరబ్రహ్మకవి, శ్రీ పీఠికాపుర సంస్థానచరిత్రము.
2. కాశీ కృష్ణాచార్యులు, అవధానయాత్ర, పుటలు 165–168.
3. పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, పీఠికాపుర సంస్థానము – వాఙ్మయ పోషణము, శ్రీ మహారాజా సూర్యరాయ షష్టిపూర్తి సమ్మానసంపుటము, పుటలు 38–52.
4. డా. గిడుగు సీతాపతి, పంతులుగారి సమకాలికులు, వీరేశలింగముపంతులుగారి స్మారకసంచిక.
5. ఆంధ్రవిజ్ఞానము, సంపుటములు 1, 2, 6.
6. తెలుగువిజ్ఞానసర్వస్వము, సంపుటములు 3, 6.
7. అద్దేపల్లి నాగగోపాలరావు. ఆంధ్రభోజుఁడు, సర్ సి. ఆర్. రెడ్డి కళాశాలా పత్రిక, 1964, పుటలు 5–7.
8. W. W. Hunter, Imperial Gazetteer of India, Vol. XX, New Edition, 1908, pp. 153–156.
9. C. A. Souter and K. N. K. Ayyar, Gazetteer of the East Godavari District, Vol. II, Madras, 1935.
10. V. L. Sastri, Encyclopaedia of the Madras Presidency and the Adjacent States, pp. 475–477.
11. M. Sankara Linge Gowda, Zamindari Taxation Enquiry Committee Report, Vol. I (Pithapuram Zamindari), 1936.
12. Report of the Madras Estates Land Act Committee, Part II, pp. 51–55.
13. M. A. M. P. Vol. I, p. 57.